

GÍTÁŇDŽALI

Rabíndranáth Thákur

Rabíndranáth Thákur

Gítáňdžali

překlad Dušan Zbavitel

Nakladatelství *Knihy Sofista* se rozhodlo pro maximální vstřícnost vůči čtenářům. Proto tato kniha není zabezpečena ochranou proti kopírování (DRM), která podle našeho názoru vychází z mylného předpokladu, že každý čtenář je pirát, působí mu zbytečné nepříjemnosti a knihu přesto nedokáže dostatečně ochránit.

Věříme, že čtenář tuto vstřícnost ocení a že ho nebude ponoukat k nezákonnému šíření knihy, především k jejímu zveřejnění na internetu.

Děkujeme všem, kteří nekopírují knihy z naší e-dičnické dílny a podporují tak vydávání e-knih.

Translation (c) Dušan Zbavitel, 1973, 2000, 2011

Preface and commentary (c) Dušan Zbavitel, 2000, 2011

Cover photo (c) mckaysavage
(www.flickr.com), 2011

Obsah

Předmluva překladatele

Gítáňdžali – český překlad anglického vydání, za které získal Rabíndranáth Thákur v roce 1913

Nobelovu cenu

Komentář překladatele k původnímu

bengálskému vydání Gítáňdžali

Gítáňdžali – český překlad dalších vybraných kapitol z původního bengálského vydání

Díla Rabíndranátha Thákura

Předmluva překladatele

Počátkem 19. století vzniklo v Kalkatě hnutí za vytvoření moderní indické kultury, prosycené nejcennějšími složkami odkazu slavné minulosti. Jak ukázala pozdější desítiletí, mělo toto hnutí zvané bengálská renesance nedocenitelný význam pro vznik nového, moderního způsobu myšlení střední a mladší generace velkoměstské inteligence nejen v Bengálsku, ale v celé Indii. Účinně napomohlo překonat tíživou duchovní letargii a zaostalost, do níž uvrhlo indickou společnost předchozí století koloniální poroby a s ní spojeného všestranného úpadku života, a postupně zapojilo Indii do kontextu vývoje světové kultury, vědy a umění.

Téměř od samého počátku hráli v tomto hnutí podstatnou roli příslušníci rodiny Thákurů. Dvárkánáth (1794–1846) patřil k nejbližším spolupracovníkům zakladatele bengálské

renesance Rámmohana Ráje, jeho syn Debendranáth (1817–1905) zvaný Maharši převzal po Rájovi vedení vlivné reformní sekty Bráhmasamádže a Debendranáthův syn Rabíndranáth (1861–1941) se stal skutečným dovrшитelem bengálské renesance a nesporně největším tvůrcem moderní indické kultury.

Byla to osobnost po mnoha stránkách pozoruhodná. Narodil se a vyrůstal v největším indickém velkoměstě Kalkatě, ale úrodným podhoubím a pevnou základnou skoro veškeré jeho tvorby byl bengálský venkov. Nikdy nechodil do řádné školy, a přece byl bez nadsázky jedním z nejvzdělanějších Indů své doby a dokonce i významným reformátorem školství ve své vlasti. Byl velkým ctitelem anglické kultury, ale také autorem vlasteneckých písní, které burcovaly do boje proti koloniální nadvládě, a nesmlouvavým kritikem britské imperialistické politiky. Neznal ani bengálskou notaci – a patřil k největším indickým komponistům; nikdy se neučil kreslit, a přece se

stal ve věku téměř sedmdesáti let osobitým a v celém světě vysoce oceňovaným malířem.

Celý jeho život byl vyplněn činností a aktivitou. Jezdil po nejrůznějších zemích světa – dvakrát navštívil i Československo – přednášel o indické kultuře i své osobní filozofii a všude získával hluboké sympatie pro svou vlast i upřímný obdiv k svému vlastnímu dílu. Založil v někdejší ashramu svého otce v bengálském Šantiniketanu neobvyklou školu, v níž žáci vyrůstali v co nejtěsnějším kontaktu s přírodou a venkovským životem, a později k ní přidal ještě dvě další instituce – univerzitu Višvabháratí, která je dodnes jednou z nejlepších indických vysokých škol, a v sousedním Šríniketanu dokonce zemědělské učiliště se svépomocným rolnickým družstvem. Usiloval o lepší vzájemné poznání Východu a Západu a jejich kulturní sblížení a zaměřoval tímto směrem svá přednášková turné po světě i publicistickou činnost. Přitom však od samého počátku viděl nebezpečí, které hrozí lidstvu od světového fašismu, a jako první prezident indického výboru

Ligy proti fašismu ostře odsuzoval v mnoha vystoupeních, člancích i básních všechny formy fašistických útoků proti demokracii a lidskosti a vyzýval k sjednocenému odporu proti nim, ať už šlo o Mussoliniho agresi proti Habeši, japonské přepadení Číny či Hitlerův mnichovský diktát. Usiloval o praktickou reformu hinduismu, účastnil se veřejných shromáždění lidu i zasedání Indického národního kongresu, diskutoval s Gándhím o metodách protibritského odboje i o budoucnosti své vlasti.

Především byl však literárním tvůrcem a zanechal po sobě soubor spisů impozantního rozsahu. I v jeho literární tvorbě se plně projevila až neuvěřitelná šíře jeho zájmů a erudice. S výjimkou některých veřejných projevů a listů a filozofických přednášek určených pro světovou veřejnost psal v rodné bengálštině a teprve dodatečně překládal některá svá díla do angličtiny. V jeho bengálských spisech stojí vedle sebe básně a písně, dramata, povídky a romány, náboženské a filozofické reflexe, cestopisné črty a životní vzpomínky,

politické a dějepisné statě, polemické úvahy, ale také zasvěcené články z oboru bengálské jazykovědy, folkloristiky, estetiky, a literární teorie, pojednání o lidovém písemnictví a umění, čítankové soubory pro základní školu a dokonce i populární zpracování moderních poznatků z oblasti astronomie a základů přírodních věd.

První místo zaujímá ovšem v jeho rozsáhlém literárním díle krásná literatura. Z tuctu jeho románů vyniká v první řadě „Gora“, v němž Thákur nejplněji vyjádřil své náboženské názory a pojetí moderního hinduismu. Stejně jako všichni ideologové bengálské renesance odmítal pravověrný hinduismus s jeho bezduchým ritualismem; a odsuzoval především jeho kastovníctví a četné sociální přežitky, které omezovaly svobodné myšlení a rozvoj jedince, zejména ženy, a kruté zvyky, jejichž oběťmi byly například dívky, provdávané už v útlém dětském věku. V životní praxi šel pak Thákur ještě dál. Ve své škole v Šántiniketanu zakázal pod trestem vyloučení jakékoli projevy kastovního zaujetí a uctívání soch a obrazů hinduistických božstev

a nahradil slavení obvyklých náboženských svátků novými slavnostmi, jako bylo vítání jara či dešťů, sázení stromů apod. Ve svém románu „Gora“ však neodmítl jen ortodoxní hinduismus, ale také úzkoprsost reformistických sekt, které se nakonec samy změnily v uzavřené kasty a izolovaly se od ostatní Indie. A tak nakonec dospívá stejnojmenný hrdina jeho románu k svobodnému a hluboce lidskému pojetí náboženské víry, k náboženství bez sekt, kast a církví, k víře, která neklade žádné překážky a nehlubí propasti mezi lidmi různých názorů a tříd.

Jestliže ostatní Thákurovy romány nevynikají takovou ideovou závažností a někdy ani uměleckou propracovaností jako „Góra“, tvoří naopak jednu z nejceněnějších složek Thákurova literárního odkazu jeho povídky. Povídka byla v bengálské literatuře novým žánrem, bez tradice a opory v místním písemnictví, které až do 19. století vůbec neznalo prózu, a navazovala spíše na evropské vzory než na starověká sanskrtská prozaická vyprávění.

A právě v Rabíndranáthu Thákurovi našel tento žánr svého opravdového mistra.

Ne náhodou se datují Thákurovy první vyzrálé povídky do počátku devadesátých let 19. století, kdy básník zaměnil kalkatské velkoměstské prostředí za venkovskou oblast na řece Padmě v dnešním Bangladéši. Otec ho pověřil správou zbytků kdysi rozsáhlých rodinných velkostatků v tomto kraji a Rabíndranáthovi se tak poprvé v životě naskytla příležitost k delšímu pobytu na venkově. Strávil tu skoro plných deset let; bydlel na obytném člunu na Padmě, jezdil v něm z místa na místo, psal básně a písně inspirované těsným kontaktem s přírodou a pozorováním jejích krás, ale především rozmlouval s rolníky a poznával vesnickou společnost, její nelehký život a nesčetné problémy. Pobuřovala ho bezedná bída bezzemků a drobných rolníků, bezohlednost nelítostných šafářů, zvěle a úplatnost policie, nespravedlnost britských soudců, lhostejnost úřadů k postavení lidu i zotročení žen v kastovní společnosti, dětské

sňatky a – řečeno jeho vlastními slovy – „celá ta hora nevědomosti a ochablosti“, kterou navršil degenerovaný hinduismus na bedra lidu.

Tehdy objevil, že povídka je oním literárním útvarem, který mu nejlépe umožňuje podělit se s krajany o nové poznatky a vyjádřit v desítkách citově účinných příběhů své stanovisko k neduhům soudobé indické společnosti. Ve svých více než šedesáti povídkách z tohoto údobí, které patří k nejlepším dílům indického kritického realismu, vytvořil celou galerii postav a postaviček naléhavě promlouvajících k současným lidem. Tyto prózy se také staly vzorem dalším generacím bengálských autorů, kteří právě v tomto literárním žánru dosáhli nejvyšší úrovně.

Rozsáhlá je i Thákurova dramatická tvorba. Po celý život miloval divadlo, rád je hrál i režíroval. Přesto zůstávají jeho divadelní hry, ačkoli jich napsal skoro čtyřicet, nejslabším článkem jeho beletristického díla – alespoň z hlediska evropské dramaturgie. Většinou místo vytváření dramatických konfliktů plní spíše

požadavek staroindické divadelní teorie, určující divadlu jako hlavní úkol vyvolávání citově-estetických zážitků a nálad, a střídají prozaické dialogy s propracovanými veršovanými a písňovými vložkami. Z těch vytvořil Thákur na sklonku života dokonce nový dramatický žánr zvaný nritjanátja čili taneční hry, jejichž nedílnou součástí je hudba, zpěv a tanec. Ty docházejí v Indii plného uznání a největší obliby teprve v současné době.

Thákur byl však především básník a poezie tvoří nejen nejrozsáhlejší, ale také nejceněnější složku jeho díla. Provázela ho doslova po celý život; své první verše napsal jako malý chlapec a poslední na smrtelném loži ve věku osmdesáti let. Mezi těmito dvěma mezníky leží pak téměř půl stovky básnických sbírek, které nejplněji odrážejí vnitřní zrání básníka, stále vyšší stupeň jeho uměleckého mistrovství i jeho ideový vývoj. Thákurovy verše jsou také oslavou neobyčejné tvárnosti jeho rodné bengálštiny a její eufoničnosti, kterou žádný překlad do jiného jazyka nemůže plně vystihnout. Bengálský verš

přímo vybízí a nutí ke zpěvu; však je tu také tradiční způsob recitace mnohem zpěvnější, než jak jsme zvyklí z evropského přednesu. A tak není divu, že i Thákur začal už v devadesátých letech své básně s bohatými rýmy, četnými refrény a výraznými rytmickými sekvencemi sám zhudebňovat. Složil téměř dva a půl tisíce písní, pro které vytvořil osobitý hudební styl, kombinující velmi šťastně tři inspirační zdroje: klasickou indickou hudbu, lidové bengálské písně a evropské vzory. Písně tohoto stylu zvaného rabíndra-sangít čili rabíndranáthovská hudba tvoří dnes jednu z výrazných a oblíbených složek moderní indické kultury.

Žánrová skladba Thákurovy lyriky je velmi pestrá. V ranějších sbírkách převládá přírodní a milostná lyrika, ale už tu se stále silněji prosazuje ona pro Thákura tak charakteristická reflexe, zamyšlení nad životem a jeho jevy. Snad i v tom můžeme nalézt kus dědictví oné větve staroindické literatury, která se pokoušela i ze všední skutečnosti a prostého příběhu vyvodit formulaci nějaké obecnější pravdy nebo